

Хаджун Джанг

23 НЕЩА,
КОИТО
НЕ СЕ
КАЗВАТ
за
КАПИТАЛИЗМА

Превод от английски
Ина Димитрова

Съдържание

Благодарности	7
Увод	9
Истина 1	
Не съществува свободен пазар	17
Истина 2	
Компаниите <i>не</i> трябва да работят в интерес на своите собственици	29
Истина 3	
На повечето хора в богатите страни се плаща повече, отколкото трябва	43
Истина 4	
Пералнята е променила света повече от интернет	53
Истина 5	
Ако допускате най-лошото за хората, ще получите най-лошото от тях	63
Истина 6	
По-голямата макроикономическа стабилност <i>не</i> прави световната икономика по-стабилна	75
Истина 7	
Пазарните политики рядко превърщат бедните страни в богати.....	89
Истина 8	
Капиталът има националност	103
Истина 9	
Не живеем в постиндустриален свят.....	119
Истина 10	
САЩ не са с най-висок жизнен стандарт в света.....	135
Истина 11	
Африка не е обречена да бъде изостанала	147
Истина 12	
Държавата може да взема добри решения.....	163

Истина 13	
Ако богатите станат още по-богати, това няма да направи и останалите такива	177
Истина 14	
Американските мениджъри са прекалено високо платени	189
Истина 15	
Хората в бедните страни са по-предприемчиви от хората в богатите страни	199
Истина 16	
Не сме достатъчно умни, за да оставим всички решения на пазара	211
Истина 17	
Инвестициите в образование сами по себе си не могат да направят една страна по-богата.....	223
Истина 18	
Това, което е добро за „Дженерал Мотърс“, невинаги е добро за Съединените щати.....	237
Истина 19	
Въпреки краха на комунизма ние все още живеем в планова икономика	247
Истина 20	
Равенството на възможностите може и да не е справедливо	261
Истина 21	
Повече държава – по-малко социална инертност.....	273
Истина 22	
Ефективността на финансовите пазари трябва да намалява, а не да расте.....	285
Истина 23	
За добра икономическа политика не са нужни добри икономисти.....	297
Послеслов.	
Как да реформираме световната икономика.....	309
Бележки	323

Благодарности

Много хора имат принос за написването на тази книга. Айвън Мълкайхи, моят литературен агент, постоянно ме окуражаваше да напиша нова книга за по-широка публика, след като изигра толкова важна роля за появата на предишната – *Лошите самаряни*, – посветена на развиващия се свят. Питър Джина, моят редактор към издателство „Блумсбъри“, САЩ, бе не само незаменим редактор, но и определи общия тон на книгата, измисляйки заглавието, докато аз работех върху съдържанието. Уилям Гудлед, редакторът ми към издателство „Алн Лейн“, се отнесе отговорно към тази задача и се справи блестящо във всяко едно отношение.

Мнозина четоха различни глави от книгата и отзивите им бяха особено полезни. Дънкан Грийн изчете целия ръкопис и ми даде важни съвети както по отношение на съдържанието, така и в редакторско отношение. Коментарите на Джоф Харкорт и Дийпак Найар върху голяма част от главите също бяха особено проникателни. Ценно беше и мнението на Дирк Безимър, Крис Креймър, Шайлая Фенъл, Патрик Аймъм, Дебора Джонстън, Ейми Клецкин, Бари Лин, Кения Парсънс и Боб Роторн.

Без помощта на моите талантиливи асистенти не бих могъл да включа цялата подробна информация, върху която почива аргументацията ми. Благодаря на всички тях в азбучен ред: Баргав Адварию, Хасан Акрам, Антонио Андреони, Юрендра Баснет, Мухамад Ирфан, Верают Канчохат и Франческа Райнхарт.

Също така изказвам признателността си на Сънг-ил Чонг и Бум Ли за труднодостъпните данни. И на последно място, но не и по значение, благодаря на моето семейство, без чиято подкрепа и обич не бих могъл да завърша това начинание. Хи Джонг, моята съпруга, не само ми осигури незаменима емоционална подкрепа, докато пишех книгата, но също така я прочете и ми помогна да формулирам аргументите по-последователно и по-достъпно. Беше ми изключително приятно да забележа, че когато споделях някои от идеите си с Юна, моята дъщеря, тя откликваше с изненадваща интелектуална зрялост за своите четиринайсет години. Джин Кю, моят син, ми даде някои много интересни идеи, както и морална подкрепа. Посвещавам тази книга на тях.

Увод

Глобалната икономика е в разпад. Въпреки че фискални и монетарни стимули от безпрецедентен мащаб попречиха финансовият срив от 2008 г. да се превърне в пълен крах на глобалната икономика, той остава втората най-голяма икономическа криза в историята след Голямата депресия. По времето, когато пишех настоящата книга (март 2010 г.), се чуваха гласове, провъзгласяващи края на рецесията, но устойчивият процес на възстановяване съвсем не е сигурен. При отсъствие на финансови реформи позволяващите прекомерна свобода монетарни и фискални политики водят до формиране на нови финансови балони, а в реалната икономика се чувства остра нужда от пари. Ако тези балони се спукат, глобалната икономика ще изпадне в поредна рецесия. Но дори възстановяването да е устойчиво, последиците от кризата ще се усещат дълго. Вероятно ще са нужни години, преди корпоративният сектор и дори отделните домакинства да успеят да възстановят финансовото си равновесие. Огромните бюджетни дефицити, създадени от кризата, ще накарат правителствата значително да намалят размера на публичните инвестиции и социалните помощи, което ще се отрази негативно на икономическия растеж, нивата на бедност и социалната стабилност. Това може да продължи десетилетия. Част от онези, които изгубиха работата и домовете си по време на кризата, са заплашени завинаги да останат в периферията на икономиката. Това са плашещи перспективи.

Тази катастрофа в крайна сметка е продукт на идеологията на свободния пазар, която управлява света от 80-те години на ХХ в. Казва ни се, че ако пазарите бъдат оставени без намеса, те ще произведат най-ефективното и справедливо разпределение. Ефективно, защото хората знаят най-добре как да използват ресурсите, с които разполагат, и справедливо, защото конкурентният пазарен процес гарантира, че всеки ще бъде възнаграден според продуктивността си. Казва ни се, че трябва да се даде възможно най-голяма свобода на бизнеса. Тъй като са най-близо до пазара, фирмите знаят кое е най-добро за тях. Ако ги оставим да правят това, което искат, ще се увеличи богатството, което ще бъде от полза и за останалата част от обществото. Казва ни се, че държавната намеса само би редуцирала ефективността на пазарите. Подобна намеса често има намерението да ограничи самия хоризонт на натрупването на богатство поради някакви егалитаристки заблуди, а дори и да няма подобни намерения, правителствата не могат да подобрят постиженията на пазара, тъй като не разполагат нито с необходимата информация, нито със стимули за правилни бизнес решения. Накратко, казва ни се да повярваме в пазара и да не заставаме на пътя му.

Следвайки тези съвети през последните три десетилетия, повечето страни въведоха пропазарни политики – приватизираха държавни предприятия и финансови фирми, дерегулираха финансите и производството, либерализираха международната търговия и инвестициите, намалиха данъците върху доходите и социалните плащания. Защитниците на тези политики признават, че те може и да са създали някои временни проблеми, като увеличаване на неравенството например, но в крайна сметка ще донесат повече благоденствие за всички, създавайки едно по-динамично и по-богато общество. Приливът издига всички лодки едновременно – това беше любимата им метафора.

Резултатът от тези политики е диаметрално противоположен на обещаното. Нека за момент забравим финансовия срив, който нанесе рани, които няма да заздравеят през следващите

десетилетия. Преди него, без повечето хора да са наясно с това, политиките на свободния пазар доведоха до по-бавен растеж, задълбочаващо се неравенство и повишена нестабилност в повечето страни по света. В много богати държави тези проблеми бяха прикрити чрез сериозното разрастване на сферата на кредитните сделки. По този начин фактът, че от 70-те години на ХХ в. заплатите в САЩ не са били увеличавани, докато работният ден е станал по-дълъг, беше удобно прикрит от шеметния водовъртеж на потребителския бум, запазен с кредити. Проблемите бяха достатъчно сериозни в заможните страни, но още по-лошо беше положението в развиващия се свят. Жизненият стандарт в Субсахарска Африка е в стагнация за последните три десетилетия, а в Латинска Америка растежът на БВП на глава от населението е спаднал с две трети през същия период. Имаше и няколко развиващи се страни, в които се наблюдаваше бърз растеж (макар че и неравенството там нарастваше бързо), като Китай и Индия, но именно те, макар че частично либерализираха икономиката си, отказаха да въведат изцяло пазарни политики.

Така това, което ни беше повтаряно от защитниците на свободния пазар – или както те често биват наричани – от неолибералните икономисти, – в най-добрия случай е само отчасти вярно и в най-лошия просто погрешно. Както ще покажа в тази книга, „истините“, разгласявани от идеолозите на свободния пазар, дори да не са по необходимост обслужващи самите тях, се основават на погрешни допускания и ограничена гледна точка. Целта ми тук е да споделя с вас няколко съществени истини за капитализма, които неолибералите премълчават.

Настоящата книга не е антикапиталистически манифест. Критичното отношение към идеологията на свободния пазар не означава отхвърляне на капитализма. Въпреки неговите проблеми и вътрешни ограничения вярвам, че това е най-добрата икономическа система, която човечеството е изобретило до този момент. Аз критикувам една конкретна разновидност на капитализма, която доминира през последните три десетилетия,

а именно капитализма, основан на свободния пазар. Това не е единствената форма на капитализъм и със сигурност не е най-добрата както показват въпросните три последни десетилетия. Тук бих искал да демонстрирам, че има начини капитализмът да стане по-добър и трябва да се работи в тази посока.

Въпреки че кризата от 2008 г. ни накара сериозно да поставим под въпрос управлението на икономиката, повечето от нас не го проблематизират, тъй като смятат, че тези проблеми са запазени за експертите. И наистина те са, но на определено ниво. Прецизните отговори действително изискват познаване на множество технически детайли, повечето от които са толкова сложни, че самите експерти не са на едно мнение по отношение на тях. В този смисъл е естествено повечето от нас да не разполагат с времето или необходимата подготовка, за да овладеят тези детайли, преди да могат да изкажат мнението си относно ефективността на Програмата за облекчаване на проблемните активи (TARP), необходимостта от Г-20, смисъла от национализирането на банките или удачния размер на възнагражденията на мениджърите. Когато става дума за неща като бедността в Африка, механизмите на Световната търговска организация или капиталовите изисквания на Банката за международни разплащания повечето от нас нямат дори и понятие по въпроса.

Но съвсем *не* е необходимо всички да разбираме техническите детайли, за да схванам какво се случва в света, да упражним онова, което наричам „активно икономическо гражданство“, и да изискваме поемане на правилен курс на действие от страна на онези, в чиито ръце е вземането на решения. В крайна сметка ние съдим за какво ли не, без да имаме техническа експертиза. Не е нужно да бъдем експерти епидемиолози, за да сме наясно, че трябва да се спазват хигиенни стандарти при производството на храните, в кланиците и ресторантите. Оценяването на икономиката не е по-различно: след като веднъж познаваме основните принципи и факти, можем да правим трезви преценки, без да сме наясно с техническите подробности. Предварителното

изискване е единствено желанието да свалим розовите очила, които неолибералните идеолози биха искали да носим винаги. Те правят света да изглежда прост и красив. Но нека ги махнем и да погледнем грубата действителност.

След като веднъж разберете, че не съществува свободен пазар, няма лесно да бъдете подлъгвани от хора, които отхвърлят дадена регулация, настоявайки, че тя ще направи пазара „несвободен“ (вж. Истина 1). Когато научите, че мащабната и активна държавна намеса може да усилва, вместо да задуши икономическата динамика, ще видите, че широкоразпространеното недоверие към държавата няма основания (вж. Истина 12 и 21). Ако разберете, че *не* живеем в постиндустриална икономика на знанието, ще поставите под въпрос практиката на някои правителства, които допускат или даже прикрито насърчават краха на тежката промишленост на своите страни (вж. Истина 9 и 17). След като веднъж осъзнаете, че икономиката на процеждането не работи, ще видите допълнителното намаляване на данъците на богатите като това, което то всъщност е – прост начин за възходящо преразпределение, а не, както твърдят, средство всички ние да станем по-богати (вж. Истина 13 и 20).

Случилото се със световната икономика не е случайност или резултат от неумолимия ход на историята. Не железните закони на пазара не позволиха заплатите да се увеличат, наложиха работните часове да станат повече за повечето американци, а мениджърите на високи позиции и bankerите значително да увеличат доходите си (вж. Истина 10 и 14). Не просто поради неконтролируемия възход на комуникационните и транспортните технологии ние сме изложени на натиска на международната конкуренция и се тревожим за сигурността на работните си места (вж. Истина 4 и 6). Не е неизбежна тенденцията от последните три десетилетия финансовият сектор все повече да се откъсва от реалната икономика, което в крайна сметка породило икономическата катастрофа, в която се намираме днес (вж. Истина 18 и 22). Не някакви неизменни структурни фактори –

тропическият климат, злополучното местоположение или лошата култура – са причината бедните страни да са бедни (вж. Истина 7 и 11).

Човешките решения, особено решенията на онези, които имат властта да определят правилата, са в основата на това ситуацията да е такава. Макар никой, в чиито ръце е вземането на решения, да не може да бъде сигурен, че действията му в крайна сметка ще доведат до желания резултат, трябва да знаем, че самите решения могат да изглеждат и по друг начин. Ние не живеем в най-добрия от всички възможни светове. Ако решенията са били други, и светът щеше да е едно различно място. При това положение ние трябва да поставим въпроса дали решенията, които богатите и притежаващите власт вземат, са действително оправдани и почиват на убедителни данни. Само когато направим това, можем да изискваме по-правилни действия от страна на корпорациите, правителствата и международните организации. Без активно икономическо гражданство винаги ще бъдем жертви на онези, които имат повече умения за вземане на решения и които ни казват, че нещата се случват, защото така трябва и няма какво да бъде сторено, за да ги променим, независимо колко неприятни и несправедливи могат да ни изглеждат последиците от тях.

Тази книга има намерението да покаже на читателите как всъщност работи капитализмът и как може да заработи по-добре. Тя обаче не е „икономикс за глупаци“, а се опитва да бъде едновременно много по-малко и същевременно много повече.

Тя е по-малко, защото не се впускам в много от техническите детайли, без които дори едно въведение в икономикса не може да мине. Но пренебрегването на техническите детайли не се дължи на увереност, че те са отвъд способностите за възприемане на читателя. Деветдесет и пет процента от икономикса са просто здрав разум, представен така, че да изглежда сложно, и дори оставащите 5% – същностните аргументи – могат да бъдат обяснени с прости думи. Този мой избор се дължи единствено

на увереността ми, че най-добрият начин за осмисляне на икономическите принципи е чрез прилагането им към проблеми, които интересуват най-много читателя. Затова въвеждам технически детайли само когато те наистина имат значение, а не ги представям систематично и както това се прави в учебниците.

Но въпреки че е напълно достъпна за неспециалисти, тази книга е много повече от икономикс за глупаци. Тя всъщност стига много по-далече от редица икономически книги, доколкото поставя под въпрос много икономически теории и емпирични факти, чиято достоверност се приема за чиста монета. Въпреки че може да изглежда плашещо един читател неспециалист да бъде стимулиран да проблематизира теории, които повечето „експерти“ подкрепят, и да се отнася с подозрение към емпирични факти, които са приети от повечето икономисти, ще видите, че всъщност това е много по-лесно, отколкото изглежда, ако веднъж се откажете от допускането, че онова, в което повечето експерти вярват по необходимост, е истина.

Повечето въпроси, които обсъждам в книгата, нямат прости отговори. Всъщност в много от случаите основната ми теза е именно, че няма лесен отговор, за разлика от онова, в което ни убеждават пазарните икономисти. Но ако не се изправим пред тези проблеми, ние няма да разберем какъв в действителност е механизмът на функциониране на света около нас. А ако не разберем това, няма да можем да защитаваме интересите си, да не говорим, че няма да можем да съдействаме за просперитета на обществото в качеството си на активни икономически граждани.